

Türkçede “Zamanüstülük”

Seçil HİRİK*

Özet

Mantık, matematik, felsefe ve dilbilim gibi pek çok disiplin içinde ele alınan ve sınırları sorgulanan zaman kavramı, varlıktan bağımsız akan bir süremdir. Somut veriler üzerine temellenen dilbilim, zamanı hesaplanabilir olarak ele alma ihtiyacı hissetmektedir. Varlıktan bağımsız olan olgu, gerçek zaman kabul edilirken gerçek zamanın dilsel formlarla sınırlanmış biçimi eylem zamanı ya da dil bilgisel zaman olarak incelenmiştir. Böylece konuşurun sözcemele anı yani konuşma anı, odak noktası kabul edilerek eylem zamanı konuşma anına göre oranlanmış ve zamansal bölümlenmelere gidilmiştir. Geleneksel dil bilgisinde yapılan geçmiş, şimdiki ve gelecek zaman ayrımının yanı sıra konuşma anına göre konumlandırıldığında eylem zamanı, konuşma anının öncesinde başlamış ve bitmiş, konuşma anının öncesinde başlamış ve konuşma anında devam eden, konuşma anında başlamış ve konuşma anı içinde bitmiş, konuşma anında başlamış ve sonrasında devam eden, konuşma anından sonra başlayacak olma durumuna göre beş dilime ayrılabilir.

Bahsi geçen zamansal ulamlar, bir eylemin başlangıç ve bitişini dikkate alarak oluşturulmuştur. Ancak bunlarla beraber zaman çizgisinde gösterilemeyen, süreçle ilgili belirli bir konumu olmayan veya derin yapıda tüm zamanları kapsayan olay ve durumlar da konuşur tarafından dile yansıtılmaktadır. Bu çalışmada literatürde timeless olarak kullanılan ve Türkçede zamanüstü olarak ele alınacak kavram alanı üzerinden kuramsal alt yapı kurulmaya çalışılmıştır. Böylece Türkçede zamanüstülük belirten morfolojik ve leksik yapılar ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: zaman, görünüş, zamanüstülük, Türkçe.

Timeless In Turkish

Abstract

The concept of time, which is dealt with in many disciplines such as logic, mathematics, philosophy, and linguistics, and whose boundaries are questioned, is a time independent of existence. Linguistics based on concrete data feels the need to address time as computable. The fact that is independent of the entity, when real time is accepted, the form of real time limited to linguistic forms is examined as time of action or grammatical time. Thus, the moment of speech, the focal point of the talk, the time of the action is proportional to the time of the speech and the temporal sections are made. In addition to the past, present and future time distinction made in traditional grammars, the time of action can be divided into five sections, which are started before

* Dr. Öğr. Üyesi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı, secilhirik@gmail.com

the moment of the speech and have started before the moment of the speech, which are started at the moment of the conversation, started at the time of the speech and finished in the moment of speech, started at the time of the speech and continued after, starting from the moment of speech.

These time categories are based on the start and end of an action. However, the events and situations that cannot be shown in the timeline, which do not have a specific position in the process or that involve all time in the deep structure are reflected by the speaker. In this study, it is tried to establish a theoretical background based on the concept which will be taken as “zamanüstü” in Turkish and used as “timeless”.

Keywords: *Tense, aspect, timeless, Turkish.*

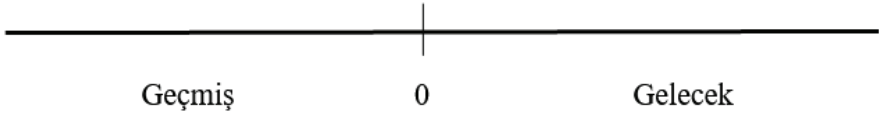
1. Giriş

Zaman, üzerinde hareketin gerçekleştiği saymaca bir çizgidir. Bu çizgide konumlandırılmış hareketlerin öncelik ve sonralık sıralaması, konuşur tarafından belirlenerek dile yansıtılır. Konuşur bu işlem için birtakım işaretleyiciler seçmekte ve yapılan hareketin diğer bir deyişle eylemin zaman çizgisindeki konumunu işaretlemektedir.

Zaman konusu pek çok disiplin içinde sorgulanan bir olgudur. Mantıkçılar, felsefeciler ve dilbilimciler için bu olguyu açıklamak önemlidir. Bir dil felsefecisi olan Cover’a göre tümcelerdeki *doğruluk koşullarına* (truth conditions) ve *doğruluk değerlerine* (truth values) etki etmesi bakımından mantık için zaman kuramı gereklidir. Örneğin “Max bir kurbağa görür.” önermesi bir kerede doğru olabilir (çünkü Max’in bakış açısına göre bir kurbağa vardır) ama bu bilgi başka zamanlarda ve başkalarına göre doğru olmayabilir (2010, s. 15). Dolayısıyla hangi alanda olursa olsun sorgulanan bir bilginin doğruluk değeri tartışmasında, zaman ve onun göreceli olduğu gerçeği paylaşılan temel görüşlerden biri olmuştur. Akşehirli, *zaman* kavramı için *başı, sonu ve ortası olmayan, kesintisiz bir şekilde sürüp giden bir akışı ifade eder*, demektedir (2010, s. 16). Dil bakımından zaman, dilbilimciler için iki düzeyde ele alınmıştır. Biri varlıktan bağımsız akıp giden gerçek zaman, diğeri konuşma anını merkeze alarak yani referans göstererek iletişimi düzenlemek, ifadeleri bulanıklıktan kurtarmak, plan yapmak vs. amacıyla üretilmiş kurmaca/saymaca zamandır. Bahsi geçen ikinci zaman olgusu, eylem zamanı olarak ele alınmaktadır. Gerçek zaman ve eylem zamanı¹ olarak ikiye ayrılan zaman kavramı için Benzer, gerçek zamanın başlangıcının ve sonunun belirsiz olduğunu belirtmekte, eylem zamanını ise gerçek zamanın dildeki yansıması olarak değerlendirmektedir (2008, s. 70). Comrie, zamanın geçmiş için sola gelecek için sağa doğru devam eden doğrusal bir çizgi olarak düşünülebileceğini iddia etmektedir. Şimdiki an, şekil üzerinde “0” ile gösterilmektedir. Bu gösterim zamanla ilgili sıradan bir dizi normal ifadeyi şematik olarak sunmayı sağlar. Örneğin, geçmişte meydana gelen bir

1-İngilizcede gerçek zaman kavramı için *time*, zaman ekleri için *tense*; Almandaca *gerçek zaman* kavramı için *tempus, realzeit*, zaman ekleri için *Zeitform* terimleri kullanılmaktadır.

olayın şematik olarak 0'ın soluna konumlandırılması olduğunu, bir olayın ardı ardına gerçekleştiğini, olayın şematik olarak diğer olayın sağında olduğunu, bir olayın başka bir süreç sırasında meydana geldiğini, ilk olayın konumunun ikinci sürece ayrılan zaman aralığında bulunduğunu söylemek için aşağıda bahsi geçen şekil kullanılmaktadır (1985: 2):

Şekil 1. Comrie'nin zaman gösterim şeması

Comrie için durumların zamana göre yerleştirilmesi fikri tamamen kavramsaldir ve potansiyel olarak herhangi bir dilde yapılan ayrımların kapsamından bağımsızdır. Bununla birlikte, iki değiştirgede birbirlerinden farklıdır. İlki, farklı dillerde ulaşılabilen zaman konumun doğruluğunun derecesidir. İkincisi ve daha önemlisi, durumların zaman içinde yerleştirilme şekli ve özellikle sözlükçeye ve dil bilgisine zaman içinde yer oluşturulmasında verilen göreceli ağırlıktır. Buna karşın zamanın kendisi, durumları belirleyebilecek herhangi bir işaret sağlamaz. Eğer zamanın bir başlangıcı varsa, o başlangıcın nerede olduğu bilinmemektedir, o yüzden o başlangıca göre başka bir şey bulunamaz. Eğer zamanın sonu varsa, onun yeri yine bilinmez, bu yüzden yine bu son noktaya göre önemsiz olmayan bir konum mümkün değildir. Bu nedenle, zaman içinde durumları tespit edebilmeyi sağlayan bir referans noktası oluşturmak gereklidir. Prensipten olarak, referans noktaları için birtakım mantıksal olanaklar mevcuttur ve sözcüksel olarak bileşik ifadeler için bunların çoğu dilde kullanılmaktadır (1985: 7, 13, 14).

Eylem zamanının bahsi geçen gerçek zaman çizgisi üzerinde belirlenebilmesi için konuşma anı denilen sözceleme anına bakmak gerekmektedir. Dilin söz haline dönüşebilmesi için bir sözceleme öznesinin kendisini "ben, şimdi, burada" eksenine yerleştirmesi gerektiğinden bahseden Akşehirli, hem günlük hayatta hem de dil bilgisinde çokça kullanılan şimdi, geçmiş ve gelecek kavramlarının bu noktada bütünüyle konuşura ve konuşma zamanına bağlı olduğunu belirtmektedir. Ona göre kesintisiz zaman akışı art arda gelmiş, gelmekte ve gelecek olan sonsuz sayıda "şimdi"den oluşmaktadır. Dilsel zaman kategorileri, zamanın evrenselliğine karşın her dilin kendi dünya algısı sonucunda geliştirdiği bir dil bilgisi kategorisidir (2010, s. 19-21). Aydemir'e göre gösterimsel bir kategori olarak nitelenen eylem zamanı, sözceleme anını dikkate alarak olayları zaman çizgisinde belirlemeyi ifade eden bir kavramdır (2010, s. 14). Burada *eylem* kavramına da açıklık getirmek gerekmektedir. Johanson'un (2016: 51) eylem yüklemlemenin ilişkili olduğu dil dışı gönderge olarak tanımladığı kavram için Uğurlu, eylem karşılığında *olay* ve *hareket* sözcüklerini de kullanmaktadır ve ona göre olay, dil dışında gerçek hayatta olan ve çekimli eylem vasıtasıyla dile getirilen hareketi karşılamaktadır. Zaman ise içinde olayın gerçekteleştiği, kabul edilmiş ölçütlere göre bölümlenebilen süredir. Bir

dildeki zaman sistemini açıklamak; olay ile konuşmanın ilişkilerini, eş zamanlı veya art arda olma bakımından kurmak ve metin bağlamına göre zaman çizgisi üzerinde zaman dilimini belirlemektir (2003, s. 126, 127). Uğurlu'nun eylem zamanına göre yapmış olduğu bölümlere için araştırmacılar farklı ölçütlerden bahsetmektedir. Eylem zamanını belirlemek için *konuşma zamanı*, *olay zamanı* ve *atıf zamanı* kavramlarını² kullanan Karadoğan'a (2009, s. 2) koştur olarak Aydemir, *konuşma anı* ve *belirleme noktası* olmak üzere iki temel ölçütü öne sürmektedir (2010, s. 14). Buna göre konuşma zamanı, konuşurun sözcüleme anına karşılık gelir ve bu an temel alındığında eylemin gerçekleştiği ana göre öncelik, sonralık veya eş zamandalık ilişkisi kurulur. Eylem, tamamlanmışlık belirtiyor ve konuşma anına göre öncelik taşıyorsa geçmiş zaman olarak adlandırılmaktadır. Eylem, konuşma anında gerçekleşmesini devam ettiriyorsa şimdiki zaman, henüz gerçekleşmemiş ama gerçekleşme olasılığı taşıyorsa gelecek zaman³ dilimi içinde değerlendirilmektedir. Söz konusu zaman ayrımları Reichenbach ve ardından Comrie tarafından ortaya atılmıştır. Comrie, mutlak ve göreceli zaman⁴ işaretlemesi arasında kesin bir ayırım yaparak her zaman işaretinin bir referans noktası içerdiği fikrini eleştirmiştir (Boland, 2006, s. 53). Böylece konuşurun gerçek zaman ve eylem zamanı arasındaki ayırımın atıf noktasına göre belirlenmesi görüşüne karşı çıkmaktadır. Önemli olan konuşurun, konuşma anına göre eylemin neresinde bulunduğudur. Eylem, gerçekte

2- Söz konusu ayırımı yapan Reichenbach, "Peter, gitmişti." (Peter had gone) tümcesi üzerinden üç zamana işaret eder. Bu gibi bir sözcüde konuşma ve olay zamanının yanı sıra atıf zamanı olarak adlandırılması gereken üçüncü bir zaman daha vardır. Bu zaman, bağlamda belirtilen veya ima edilen başka bir zamandır. Öğrenilen geçmiş zaman olması durumunda atıf zamanı geçmişte geçmiş zamanı belirtmektedir (Depraetere ve Salkie, 2016, s. 362).

3- Aslında gelecek zamanı, zaman çizelgesi üzerinde göstermenin doğruluğu ya da yanlışlığı ayrı bir tartışma konusudur. Olmamış ama olabilme olasılığı olan tüm eylemleri gelecek zamana gönderme yapmak farazi bir belirleme yapmaktan başka bir şey değildir. *Gerçekte* (real) bir olay ya da durum ya gerçekleşmiş ve bitmiştir ya da gerçekleşmektedir. Konuşma anı için yalnızca bu ikisi gözlemlenebilir. Gözlemlenemeyen bir eylem, *gerçekdışı* (irreal) kabul edilmektedir. Dolayısıyla gelecek zamanın zaman çizelgesindeki konumu şüphelidir.

4- Comrie, mutlak ve göreceli olmak üzere sınıflandırdığı zaman ayırımında *mutlak zaman* (absolute tense) için, şimdiki anı gösteren (deictic) merkezleri olarak kabul eden zamanlara atıfta bulunmak için kullanılan, biraz yanıltıcı bir terimdir, demektir. On göre terim yanıltıcıdır, çünkü mutlak zaman referansı imkânsızdır. Diğer bir ifadeyle zaman içindeki bir durumu tespit etmenin tek yolu önceden belirlenmiş bir zaman noktasıyla ilişkilidir. Şimdiki an, prensip olarak, dünya dilleri arasındaki zaman sistemlerin tanımlanmasında önemli bir rol oynamasına rağmen, referans noktası olarak seçilebilecek sınırsız sayıda zaman noktasından biridir.

Comrie, mutlak zamanda, durumun yeri için referans noktasını şimdiki zaman olarak almaktadır. Şimdi, bir durumun yeri için referans noktasının, şimdiki zaman/an değil, zaman zaman bağlam tarafından verilen bir nokta olduğu göreceli zamana dönmektedir. *Göreceli zaman* (relative tense) olgusunu İngilizce üzerinden açıklayan Comrie, İngilizcede sonlu eylem biçimleri hemen hemen tüm durumlarda mutlak zaman referansına sahip olsa da bitimli olmayan eylem biçimleri karakteristik olarak göreceli zaman referansına sahiptir. Bazı zaman zarfları özellikle şu ana göre bir durum tespit etmeye hizmet eder ve mutlak zaman referanslarıdır: [Ör. *bugün* (şimdiki anı içeren gün), *dün* (şimdiki anı içeren günden önceki gün), *yarın* (şimdiki anı içeren günü izleyen gün)]. Tam tersine bağlamda verilen bazı referans noktalarına göre *aynı gün*, *önceki gün*, *ertesi gün* belirteçleri ise göreceli zaman referansının örnekleridir (1985: 36, 56). Comrie için mutlak zaman, referans noktası merkez alındığında öncelik sonralık ilişkisi taşıyan ve kişiden kişiye değişmeyen bir gerçekliği yansıtmaktadır. Oysaki göreceli zaman, gücünü bağlamdan almakta ve dil bilgisel işaretlemeler ve sözlükçeye göre değişkenlik gösterebilmektedir.

hangi zamana işaret ediyor, konuşma anının neresinde kalıyor, gerçek zamanla ne kadar uyumlu ve bilginin doğruluk değeri bakımından tutarlılığı gibi bilgiler söz konusu işaretlemelerle yüzey yapıya taşınmaktadır. Dolayısıyla gerçek zamanın işaretlenmiş ve dile taşınmış biçimi olarak nitelenebilecek olan eylem zamanı, insanın dış dünyayı anlamlandırabilmesi için üzerinde uzlaşmış saymaca bir dil bilgisel ulam olarak kabul edilebilir.

Comrie, bazı dillerde *şimdi ve gelecek* (present and future) ayrımını, bazı dillerde de *geçmiş ve geçmiş olmayan* (past and non-past) ayrımının olmadığını dile getirmektedir. Bu ayrımlardan hiçbirini yapmayan, yani mutlak zamandan yoksun dillerin varlığına da işaret eden Comrie, örneğin Burmese gibi bazı dillerde iki tümce/sözcük sonu ek kümesi vardır. *Gerçeklik* (realis) için *te/tha/ta/hta* ve *gerçek dışılık* için *me/mlz/hma* kullanılır. Gerçeklik eki, yalnızca şimdiki veya geçmiş zaman referansı olan (geçmiş ve şimdiki zaman referansı arasında gramersel bir ayrım olmadan) tümceler üzerinde kullanılabilir ve bu nedenle, gelecekteki olmayan zamanın bir göstergesi gibi görünebilir. Gelecekteki zaman referansı için, gerçek dışılık eklerinden biri kullanılmaktadır. Bununla birlikte Comrie dil bilgisel anlamda zaman kavramının olmadığını ya da farklı bir zaman anlayışı olan diller olduğunu söylemektedir. Zaman kavramının olmadığı diller arasında en meşhur olanı Whorf'un öne sürdüğü Hopi dilidir. Buna göre bu dilde geçmiş, gelecek ve şimdiki zaman kategorisi yoktur. Kip ve görünüş önem taşımaktadır (1985: 4, 51). Bu da yine Comrie'nin daha önce bahsini ettiği göreceli zaman olgusu içinde değerlendirilen ve bağlama göre değişen durumlarla ilişkilidir.

Comrie gibi Boland, dillerde iki zaman ayrımından bahsetmektedir. Ona göre *geçmiş ve geçmiş olmayan* (past and non-past) zaman ayrımı daha yaygın olarak kullanılan ayrımdır. Geçmiş olmayan zaman, şimdiki ve gelecek zamanı barındırmaktadır. Nispeten daha az yaygın olan diğer bir ayrım ise *gelecek ve gelecek olmayan* (future and non-future) zaman ayrımıdır. Ona göre konuşur olayla ilgili net bir seçim yapmazsa aşağıda yer alan 1 numaralı örnekteki tümceleri üretir veya örneğin olayın son durumu üzerine odaklanmak isterse durum, 2 numaralı örnekteki gibi tanımlanabilir (2006, s. 52):

(1)

- a. *Mary bir mektup yazdı.* (Mary wrote a letter.)
- b. *Mary bir mektup yazıyor.* (Mary is writing a letter.)
- c. *Mary bir mektup yazacak.* (Mary will write a letter.)

(2)

- a. *Mary bir mektup yazmıştı.* (Mary had written a letter.)
- b. *Mary bir mektup yazmış.* (Mary has written a letter.)
- c. *Mary bir mektup yazmış olacak.* (Mary will have written a letter.)

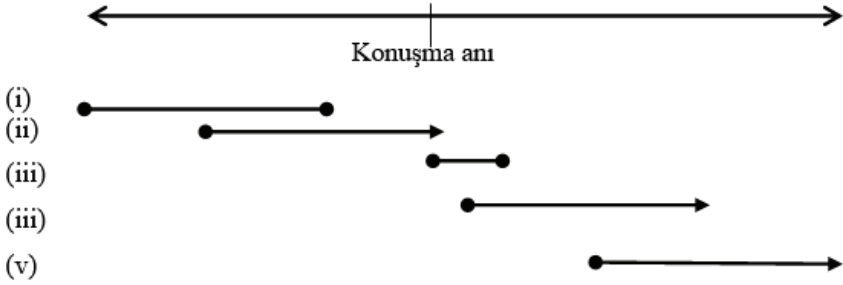
Boland'ın eylem zamanı ile gerçek zaman arasında kurduğu ilgi, konuşurun önermesindeki bilginin doğruluk değeri ile doğru orantılıdır. Böylece konuşurun eylem zamanına kendini dâhil edip etmediği kullandığı işaretleyicilerin seçiminden de ayırt edilmektedir. Boland'ın olayın bitişine yaptığı vurguya benzer biçimde Johanson,

her olayın başlangıç ve bitiş sınırı olduğunu belirterek *görünüş*'e (aspect) gönderme yapmaktadır. Ona göre görünüş, olayları kendi sınırları bağlamında gözlemlemeye imkân veren öznel bakış açılarını ifade eden dilbilgisel bir ulamdır (2016, s. 51; Aydemir, 2010, s. 22). Eylem zamanının eylemin başlangıç ve bitiş sınırına vurgu yapan görünüş ulamı ile de doğrudan ilgisi vardır. Eylemin *bitmişlik* ve *bitmemişlik* görünüşü, eylemlerin sürekliliğine, anlık olma durumuna ve başlangıç-bitiş sınırının neresinde kaldığına ilişkin eylem ulamındaki sözcüğün üstüne aldığı morfolojik işaretleyicilerle gösterilmektedir. Görünüş ya da bakış açısını eylemin iç yapısı ya da sınırlarıyla ilgili bir kesiti görünür hale getiren gramer kategorisi olarak değerlendiren Aslan Demir, görünüş işlemcilerinin eylem leksemi üzerinde işlem yaptığını ancak eylemin iç evre yapısını ve karakterini etkilemediğini dile getirmektedir (2016, s. 13). Comrie, görünüş kavramını, bir durumun kendi iç zamansal özellikleri bağlamında değişik açılardan gözlemlenmesi biçiminde tanımlamaktadır. Buna göre üç görünüş perspektifi vardır: bir olayın başlangıç ve bitiş sınırları arasında gözlemlenmesini ifade eden *intraterminallik* (sınırlararasılık), olayı kritik sınır aşıldıktan sonra gözlemlemeye imkân veren *postterminallik* (sınır sonrasılık) ve olayı kritik sınıra ulaşıldığında gözlemleyen *terminallik* (odaksızlık) (Aydemir, 2010, s. 22, 23). Söz konusu ayrımlar, eylemin zaman çizgisi üzerindeki konumlarıyla doğrudan ilgilidir. Ancak burada atfı yapılan zaman, gerçek zaman değil eylem zamanıdır ve yalnızca konuşurun işaretlemeleriyle yorumlanabilir niteliktedir. Aslan Demir, görünüş ve zaman arasındaki ilişkinin üç boyutundan bahsetmektedir. Buna göre a. *bakış açıları belirli zaman katmanlarında ortaya çıkar*, b. *eyleme yönelen bakış, konuşma anı da denilen belirli bir bakış açısından gerçekleşir* ve c. *görünüş işlemcileri zaman yorumlarına da izin vermektedir* (2016, s. 35, 36).

Yukarıda bahsi geçen üçlü zaman ayrımının ve eylemin görünüş değerinin yanı sıra konuşma anına göre eylemin başlama, bitme veya devam etme durumları dikkate alınarak farklı bir bölümlemeye gidilebilir. Zaman, bir çizgi üzerinde gösterildiğinde eylemin yani hareketin bir başlangıcı ve bitişini olmak durumundadır. Konuşma anı, odak noktası kabul edilerek eylem zamanı; sonlu, sonsuz, sürekli, anlık olay/durumları ve eylemleri içermektedir. Buna göre zaman çizgisi üzerinde beş ulamdan bahsedilebilir:

- a. Konuşma anının öncesinde başlamış ve bitmiş (i): *Adam eve geldi.*
- b. Konuşma anının öncesinde başlamış ve konuşma anında devam eden (ii): *Çocuk iki saattir ders çalışıyor.*
- c. Konuşma anında başlamış ve konuşma anı içinde bitmiş (iii): *Elindekini düşürdü.* (anlık)
- d. Konuşma anında başlamış ve sonrasında devam eden (iv): *Televizyon izlemeye başladı (ve hala izliyor).*
- e. Konuşma anından sonra başlayacak (v): *Bana verilen konuyu yarın anlatacağım.*

Yukarıda bahsi geçen zaman bölümlemesi, eylemlerin konuşma anındaki konumlanışına göre dilbilgisel zaman çizelgesi üzerinde aşağıdaki gibi gösterilebilir:

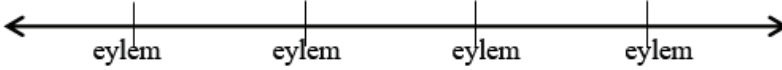

Şekil 2. Konuşma anına göre eylem zamanının konumu

Gerçekte bir eylem bu zaman dilimlerinden birine dâhil olmak durumundadır ve her eylemin zaman çizgisi üzerinde oluşma süreci vardır. Bu, eylemin zaman çizgisi üzerinde yayılımı ile ilgili bir durumdur. Bazı olay ve durumlar, belirli bir sürem içinde gerçekleşip biterken bazıları gerçekleşmeye devam etmektedir. Zaman çizgisi üzerinde belirli bir konumlanışa sahip olmayan, yani başlangıcı ve sonu belli olmayan olay ve durumlar bulunmaktadır. Bu türden eylemler için *zamanüstü* demek doğru olacaktır. Zamanüstülük, eylem zamanı için geçerli olmayan ancak gerçek zamanda sonsuz biçimde yeri gösterilebilen olay ve durumlara atıf yapmaktadır. Zamanlar ve hatta kişiler üstüdür. Vardar'ın (2002, s. 186) *sürem dışı* (timeless) olarak ve zaman kavramı çağrıştırmayan eylemler için kullandığı bu terim, tüm zamanlar için geçerli bilgiler adına kullanılabilen dil bilgisel bir ulamdır. Zaman kavramı çağrıştırmama yalnızca varlıklara değil, aynı zamanda eylemlere de özgü bir olgudur. Zamanlı olma veya uzamsal görünümü olma, genel olarak eylemleri niteleyen ifadeler olsa da büyük oranda canlı/cansız varlıklara da atıf yapan bir özelliktir. Her ne kadar terimin İngilizce karşılığı *timeless* yani "zamansız, geniş, sonsuz" gibi anlamlara gelse de bu çalışmada kastedilen eylem ya da durumun zamansız olma hali değildir. Mantıksal olarak bir eylemin zamandan bağımsız olma durumu da söz konusu olamaz. Zamanüstülük olgusunun içerdiği anlam, eylemlerin zaman çizgisinde belirli bir noktaya konumlandırılmaması ya da tüm zaman çizgisi boyunca yayılım göstermesidir. Eylem, konuşurun konuşma anına göre geçmişte, şimdi ve gelecekte doğruluk değerini korumakta ve geçerliliğini (bilimsel, kozmolojik vs. sebepler dışında) tüm zamanlar için sürdürmektedir.

Yukarıda bahsi geçen zaman ve görünüş arasındaki yakın ilişkinin görünümü konuşur açısından ortaklık taşımaktadır. Zamanüstülük bildiren eylemler ve olgularda yalnızca konuşur değil muhatabın da bakış açısı önem taşımaktadır. Bu türden olaylar, görünüşü bakımından konuşur ve dinleyici açısından değişmez niteliktedir ve zamansızlık belirtmektedir. Başlangıcı ve sonu kestirilemeyen olay, zaman çizgisi üzerine yayılarak tüm zamanlarda geçerli bilgiler sunmaktadır. Dolayısıyla bu özelliği ile dördüncü bir ulam olarak teklif edilebilecek *sınırsızlık* görünüşünü sergilemektedir. Çünkü söz konusu olay ve durumun başı ve sonu sonsuza giden sınırsızlık veya sonsuzluk görünümündedir.

Aşağıdaki şekilde belirtilen eylem, olay ve durumları da kapsamaktadır ve tektir. Eylemin zaman çizgisi üzerinde birden fazla yerde gösterilme sebebi, belirli bir zamanda başlamamış ve bitmemiş olduğunun anlaşılmasıdır. Zamanüstülük, zaman çizgisi üzerinde şu şekilde gösterilebilir:

Şekil 3. Zamanüstülük

Belli bir zamana ait olmama veya eylemin herhangi bir zaman diliminde işaretlenememesini belirten bir kavram olan zamanüstülük, yalnızca zaman çizgisinin dışında konumlanamamayı göstermemektedir. Zaman çizgisinde yayılan eylem, tüm zamanlar için geçerli, bilimsel ve kimi zaman da halk inancı içinde doğruluğu tartışılmaz bilgiler sunmaktadır. Aynı zamanda eylemin başlı ve sonlu olmama durumunun da ifadesi için kullanılan bu görünüm Türkçede morfolojik ve leksik birimlerle yüzey yapıya yansımaktadır.

2. Zamanüstülük İşaretleyicileri

2.1. -Ar/-r ve Zamanüstülük

-Ar/-r eki⁵, zamanüstülüğün işaretleyicilerindedir. Söz konusu ekin zamanüstülük belirtmesi için kabul görmüş bilgileri ve başlı-sonlu olmayan alışkanlıkları göstermiş olması gerekir. Zaman çizgisinde belirgin olmama durumu tüm sürem dışı eylemler için geçerli olduğu gibi -Ar/-r ekiyle işaretlenmiş olay ve durumlar için de geçerlidir.

Geleneksel dil bilgisi çalışmalarında⁶ geniş, şimdiki ve kısmen de gelecek zaman bildirme işlevlerinden bahsedilen -Ar/-r eki, Yavaş'a göre zamandan daha çok görünüş veya kip belirtir. Bu yüzden, gerçek zaman çizgisi boyunca onu analiz etmeye yönelik herhangi bir girişim yanlış yaklaşıma yol açar. Menges geniş zamanı "zamansız zaman" (timeless tense) olarak tanımlar ve "İki kere iki dört eder." gibi bir önerme zamansız bir önerme değeri taşımaktadır. "Dünya güneşin etrafında döner.", "İnsan doğar, yaşar, ölür." ve "Ağaç yaşken eğilir." önermelerinin doğruluk değeri, bir zamandan diğerine değişmez kabul edilir. Yavaş, söz konusu zamanın alışkanlık ve süreklilik/devamlılık bildirdiğini belirterek Comrie'nin *alışkanlık* ve *süreklilik* (durativity) arasında net bir ayrım yapmadığına vurgu yapmaktadır. Süreklilik, geniş bir zaman aralığının karakteristiği

5- Bu ekin işaretlediği temel zaman için *evrensel zaman* (universal tense) terimini kullanan Kornfilt, -Ar/-r'nin süreklilik yan anlamı taşıdığını belirtmektedir (1997, s. 336).

6- Bk. Ergin (2002, s. 291), Korkmaz (2007, s. 637), Gencan (2007, s. 328), Bilgegil (2009, s. 260).

olmayan bir durumu tanımlar. Hem alışkanlığın hem de sürekliliğin bu karakteristiği vardır; ama yine de alışkanlık tipik, normal ve beklenen bir durumu tanımlarken süreklilikte bu yoktur (1979, s. 41-44). Bununla birlikte Comrie, *Aspect* adlı çalışmasında geniş zamanın aslında anlatma ve tasvir etmek için kullanıldığından özellikle bitimsiz, sürekli veya bitimli olmayan alışkanlık niteliğinde olduğunu dile getirmektedir (1998, s. 66). Böylece alışkanlık ve süreklilik bildirme işlevinin yanı sıra geleneksel dil bilgisi çalışmalarında da belirtilen işlevlerine gönderme yapmaktadır. Johanson, geniş zamanın avamî anlamda kullanıldığını, zamansal tasavvurlar öne çıkmadığı yerde bile zamansal tanımlar yapıldığını ifade etmektedir. Ona göre geleneksel gramerlerde tekrar, alışkanlık, olasılık, gelecek gibi farklı anlamlar yığını sunulmaktadır. Bunun yanı sıra geniş zaman denilen kavramın zaman çizgisinde konumlanmamış *zaman dışılık* göstermesi de söz konusudur (2016: 55, 109). Dolayısıyla Johanson'un ifadesinde de yukarıda bahsi geçen çalışmalarda geniş zamanın temel işaretleyicilerinden olan *-Ar/-r* için zaman çizgisinde konumlanamayan durumlara atıf yapıldığı gerçeği anlaşılmaktadır.

3 numaralı örnekte yer alan bilgiler tüm zamanları bağlayan ve belirli bir konumu olmayan genel-geçer kabulleri ve bilimsel gerçekleri içermektedir. Tecrübe edilmiş ve gerçeklerle örtüşen sonuçları doğrulanmış atasözleri bu gruba dâhil edilebilir. Söz konusu tümcelerde zamanüstülüğün yüklemleştirici ekle işaretlenmesi yeterli olmaktadır. Oysaki 4 numaralı örnekte yer alan zamansızlık ya da belirli bir zamana ait olmama durumu, yüzey ya da derin yapıda görülen kipsel-leksik işaretleyicilerle (*her gün, genellikle* gibi) tanımlanmaktadır. 5 numaralı tümcelerde ise talimat ve yönergelerde yer alan, doğruluğu tartışılmayan, konuşurlar tarafından kabul görmüş ve tüm zamanları ilgilendiren durumların ifadeleri yer almaktadır. Söz konusu örnekte edilgen veya meçhul çatılı eylemlerin görev yaptığı dikkat çekmektedir.

(3)

- a. *Üçün karesi dokuz eder.*
- b. *Ay, Dünya'nın etrafında döner.*
- c. *Su, deniz seviyesinde 100 °C derecede kaynar.*
- d. *Acele yürüyen yolda kalır.*

(4)

- a. *Her gün düzenli spor yaparım.*
- b. *Bebekler acıkınca ağlar.*

(5)

- a. *Dışarı buradan çıkılır.*
- b. *İlaçlar tok karnına alınır.*

2.2. *-yor* ve Zamanüstülük

Şimdiki zaman, gelecek zaman, olasılık, tahmin gibi zamansal ve kipsel bildirim işlevinin yanında belirli bir bağlam içinde ve zaman çizgisi dışında da görülen *-yor* eki, bağlamsal ve leksik alt yapıyla zamanüstülük belirtmektedir. *-mAktA* ve *-AcAk* ekleriyle

birlikte göreceli zaman olarak nitelendirilen *-yor* eki için Göksel ve Kerslake, kesin şimdiki zaman ifadesinin herhangi başka bir zaman işaretleyicisinin yokluğunda ortaya çıktığını belirtmektedir. Buna göre örneğin *-DI* gibi, konuşma anından başka bir atfı noktasını gösteren bir ekin varlığının olmadığı durumlarda *-yor*, temel olarak süreç ve görelî şimdilik bildiren bir ek durumundadır (2005, s. 328).

Onun bu süreç işlevi zamanüstülüğe de işaret etmektedir. Tüm zaman çizgisine yayılan eylemin başı ve sonu belli değildir. İşlevsel ortaklığı sebebiyle *-Ar/-r* ekiyle de kullanım yeri bakımından değişim göstermektedir. Ancak zamanı sınırlaması bakımından *-Ar/-r* eki kadar da sonsuz değildir.

(6)

- a. *Adamın mesleği bu. Fotoğraf çekiyor.*
- b. *Öğretmen ders anlatıyor, çocuklar ders dinliyor.*
- c. *Evren yaratıldığından beri böyle geldi böyle gidiyor.*
- d. *Düzenli olarak günlük yazıyorum.*

2.3. *-mAktA(dIr)* ve Zamanüstülük

Odaksıl şimdiki zaman eki olarak bilinen *-mAktA(dIr)* yapısı, günlük olayların aktarımında kullanıldığında zaman çizgisinde belirli bir noktayı tam olarak göstermektedir. Ek, öğretici nitelikli metinler ve akademik dilde sık kullanılan morfolojik yapılar arasındadır. Ekin sık kullanılması sebepleri arasında, tümceye kazandırdığı tarafsızlık ve zamansızlık anlamıyla birlikte tümcedeki nesnellik olgusunu da kuvvetlendirmesi gelmektedir. Nesnel bilgiler, öznel bilgilere göre daha az zaman ifadesi içerir. Görünüş bakımından intraterminal bakış açısı yansıttığını belirten Aydemir, yapının süreç işlevine vurgu yapmaktadır (2010, s. 36). Yapının süreç işlevi her ne kadar konuşma anına göre belirlenmiş olsa da zaman konumu saptanamayan durumlara da atfı yapması bakımından zamanüstü bir görünüm de sunmaktadır. Doğruluğu kanıtlanmış ve herkes tarafından kabul görmüş, belirli bir zaman dilimine bağlanmayan durumların aktarımında bu yapı tercih edilmektedir.

(8)

- a. *Önadlar, adlardan önce gelmektedir.*
- b. *Kutadgu Bilig'in üç nüshası bilinmektedir.*

2.4. *-mİş* ve Zamanüstülük

Duyum yoluyla elde edilen bazı bilgiler, belirsiz bir geçmişten başlayıp belirsiz bir gelecek zamana atfı yapan olay ve durumları barındırmaktadır. Bir türün, bir kişinin veya varlığın özellikleri sözcük özneleri tarafından işitsel ve aktarım yoluyla elde edilmiş olabilir. Bu durum, elde edilen bilginin zamanüstü ve sürem dışı olduğu gerçeğini değiştirmemektedir. Sözün söylendiği zaman için geçerliliğini koruyan, başlı-sonlu olmayan her bilgi, söz diziminde geçmiş zaman işaretleyicisi ile kodlansa da konuşma anı için zamansızlık belirtmektedir. Aşağıda yer alan tümcelerde duyum yoluyla yaygınlaşan

ve doğruluğu (göreceli olarak) tartışılmayan bilgiler verilmektedir. Bu bilgiler, belirli bir süreye veya zaman dilimine ait kabul edilemez ya da en azından zaman konumu tayin edilemez niteliktedir. Dolayısıyla sözceleme anı için zamanüstü değer taşımaktadır. Tümcelerde kullanılan *-mİş* ekinin duyum ve aktarım ifadelerinde zamanüstülük işaretlemek gibi bir işlevi de böylece ortaya çıkmış olmaktadır.

(7)

- a. *Türkler çok misafirpervermiş.*
- b. *Onun ailesi, tüm tanıdıklarından zenginmiş.*
- c. *Çinlilerin sözü tatlı, ipeği çok yumuşakmış.*

2.5. *-mAll* ve Zamanüstülük

Derin yapısında buyrum içeren kimi eylemlerde istemenin derecesini yumuşatmak için kullanılan *-mAll* eki, yönlendirme amacıyla ve tariflerde kullanıldığında, kabul görmüş ve doğruluğu herkesçe bilinen gerçekliklerin aktarımında zamanüstülük belirtmektedir. Yalnızca belirli bir zaman için geçerli olmayan aynı zamanda tüm zamanlara ait bilgiler verilirken sözün muhatabı söz konusu eylemi gerçekleştirmiş, gerçekleştirecek ve hatta tekrar tekrar gerçekleştirecek konumda olabilir. Bununla birlikte örneklerde verilen tümcelerin anlamsal eşdeğeri *-mAk gerek* 'li şeklidir.

(9)

- a. *Sınavlardan önce çok iyi hazırlanmalı ve güzel bir uykuyla ertesi güne başlanmalı.*
- b. *Lezzetli yemek yapmak için malzemeleri iyice karıştırmalı.*

2.6. *-Dİr* ve Zamanüstülük

Adların yüklemcil öge konumunda olduğu tümcelerde zamanüstü kodlamalar *-Dİr* ekiyle yapılmaktadır. Ekin özellikle eylem tümcelerindeki bilgisel kiplik işlevinin yanı sıra ad tümcelerinde nesnel kodlamalar yaptığı da görülmektedir. Ekle işaretlenen tümcelerde nesnel kodlama için nesnellikle ters düşen herhangi bir morfolojik veya leksik unsurun tümcede yer almaması gerekmektedir. "Ayşe büyük ihtimalle evdedir." gibi bir sözcede *büyük ihtimalle* kipliği tümceye olasılık, tahmin, çıkarım gibi konuşura göre değişen ve sözceleme anında sınırlı kalan öznel bilgi sunmaktadır. Bu türden bilgiler konuşma anı içinde sınırlı görünmekte ve zaman çizgisindeki yeri belirlenebilmektedir. Oysaki nesnel bilginin aktarıldığı tümceler zamanüstülük ulamına dâhil edilebilir. Nesnel bilgiyle beraber (11)'deki örneklerde de görüldüğü gibi betimleyici ve kısmen konuşur odaklı tümcelerde zamanüstülük anlamına rastlanmaktadır.

(10)

- a. *Ay, Dünya'nın uydusudur.*
- b. *Atatürk, başöğretmendir.*
- c. *Bilardo, bir spor dalıdır.*

(11)

a. *Ben, çalışmayı seven bir insanım.*

b. *Sen, bir doktorsun.*

c. *Ali öğretmen, Ayşe ise mühendistir.*

2.7 Ø ve Zamanüstülük

Buyrum tümcelerinde şahıs ekiyle iç içe geçmiş olan sıfır biçimbirim; emir, rica, istek işlevli olarak yaygın kullanıma sahiptir. Ancak bu yapının bilgilendirme amacıyla kullanılarak çeşitli ürünlerin kullanım yönergelerinde tercih edildiği görülmektedir. İkinci şahsa yönelik kullanılan ve temel işlevi emir bildirme olmayan ek, atasözlerinde de 3. şahsa nasihat verme amacıyla kullanılarak bağlamda zamanüstülük anlamı göstermektedir. Zamansal olarak zaman çizgisine yayılmış-geçerli bilgi sunmaktadır.

(12)

a. *İçmeden önce çalkala(yınız).*

b. *Kek harcının içine yumurta kır(ın).*

(13)

a. *Sakla samanı, gelir zamanı.*

b. *Ayağını yorganına göre uzat.*

c. *Ev alma, komşu al.*

Sonuç

Eylemin üzerinde gerçekleştiği zaman, konuşma anına göre belirlenmiş varsayımsal soyut bir kavramdır. Gerçek ve eylem zamanı olarak ikiye ayrılan zaman kavramında eylem zamanı, üzerinde konuşulan olay ya da durumun zamandaki konumunu belirlemek üzere gerçek zamanın dilsel forma sokulmuş halidir. Her eylemin, hareketin, olay ve durumun bir eyleyicisi/deneyimleyicisi, gerçekleştiği bir konumu ve gerçekleştiği bir zamanı bulunmaktadır. Dilbilgisel zaman da denilen eylem zamanı, konuşma anına göre eylemin zaman çizgisi üzerinde hangi dilimde görüldüğünü belirtmektedir. Buna göre geleneksel dil bilgisinde konuşma anından önce, sonra veya konuşma anıyla eş zamanda gerçekleşme durumuna göre eylem zamanı geçmiş, gelecek ve şimdiki zaman olmak üzere zamansal bölümlenmeye gidilmiştir. Bu ayrımın yanı sıra eylemin süreç de denilen devam etme ve konuşma anındaki konumuna göre:

a. *Konuşma anının öncesinde başlamış ve bitmiş,*

b. *Konuşma anının öncesinde başlamış ve konuşma anında devam eden,*

c. *Konuşma anında başlamış ve konuşma anı içinde bitmiş,*

d. *Konuşma anında başlamış ve sonrasında devam eden,*

e. *Konuşma anından sonra başlayacak olma, durumları dikkate alınarak beş ulamda incelenmesi söz konusudur. Bahsi geçen bu beş ulamla beraber zaman çizgisinde*

başlangıcı ve sonu belli olmayan, hatta tüm zamanları ilgilendiren bir ulamdan daha bahsetmek mümkündür. Zamanüstülük olarak adlandırılan bu ulam, bağlayıcı ve sınırlandırıcı olmayıp dil bağlamında zamanlar ötesidir. Görünüş bakımından zamanüstülük bildiren eylemlerin *sınırsızlık* denilebilecek bir bakış açısına sahip olduğunu söylemek mümkündür.

Türkçede zamanüstülük belirten pek çok tümce ve eylem vardır. Bu tümcelerdeki zamanüstülüğü işaretleyen morfolojik birimler ve leksik unsurlar bulunmaktadır. *-Ar/-r*; *-yor-*, *-mİş-*, *-mAktA(dır)*, *-mAll*, (ad tümcelerinde) *-Dir* ve (eylem tümcelerinde görülen kip işaretleyicisi) *Ø*'dir. Tüm ekler, Türkçede alışkanlık, süreklilik, kabul görmüş genelgeçer bilgiler, atasözleri, yönergeler, tarifler olmak üzere zamanüstülük bildiren anlam alanlarını göstermektedir. Bunların yanı sıra *her zaman*, *her gün*, *hep*, *genellikle* gibi yüzey veya derin yapıda görülebilen yardımcı leksik işaretleyiciler de bu ulamda görev yapmaktadır.

Kaynaklar

- Akşehirli, S. (2010). Türkçe’de Konuşma Zamanı, Olay Zamanı ve Referans Zamanı İlişkileri. *Turkish Studies*, 5(4), s. 15-73.
- Aslan Demir, S. (2016). *Görünüş kategorisi: Türkmence örneği*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Aydemir, İ. A.(2010). *Türkçede zaman ve görünüş sistemi*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Benzer, A. (2008). *Füilde zaman, görünüş, kip ve kiplik*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Bilgegil, K. (2009). *Türkçe dilbilgisi*. Erzurum: Salkımsöğüt Yayınevi.
- Boland, J. H. G. (2006). *Aspect, tense and modality: theory, typology, acquisition*. The Netherlands: The Institutional Repository of the University of Amsterdam.
- Comrie, B. (1985). *Tense*. Cambridge: Cambridge University Press
- Comrie, B. (1998). *Aspect*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Cover, R. T. (2010). *Aspect, modality, and tense in Badiaranke*. Berkeley: University of California.
- Depraetere, I. and Salkie, R. (2016). *Tense*. N. Riemer (Ed.). Routledge: The Routledge Handbook of Semantics.
- Ergin, M. (2002). *Türk dil bilgisi*. İstanbul: Bayrak Yayınları.
- Gencan, T. N. (2007). *Dilbilgisi*. Ankara: Ayraç Yayınları.
- Göksel, A. and Kerslake, C. (2005). *Turkish: A comprehensive grammar*. London and Newyork.
- Johanson, L. (2016). *Türkçede görünüş*, (N. Demir Çev.). Ankara: Grafiker Yayınları.
- Karadoğan, A. (2009). *Türkiye Türkçesinde kılınış*. Ankara: Divan Kitap.
- Korkmaz, Z. (2007). *Türkiye Türkçesi grameri*. Ankara: TDK Yayınları.
- Kornfilt, J. (1997). *Turkish*. London: Routledge.
- Uğurlu, M. (2003). Türkiye Türkçesinde Bakış (“Aspektotempora”). *Türk Bilig*, 5, s. 124-133.
- Vardar, B. (1980). *Dilbilim ve dilbilgisi terimleri sözlüğü*. Ankara: TDK Yayınları.
- Yavaş, F. (1982). The Turkish Aorist. *Glossa: An International Journal of Linguistics*, 16(1), s. 40-53.

Extended Summary

The concept of time, which is one of the concepts discussed in many disciplines, is dealt with in two dimensions for linguists. Accordingly, an approach treats the time as a time-consuming period independent of the entity, while the other considers it as a numerical line on which the movement takes place. According to linguistics based on concrete data, time is a computable phenomenon and it is necessary to determine the moment of realization of the action. In this dual distinction, which is called action time and real time, linguists are based on the time of action, also called grammatical time. The actual time, which is considered independent of the entity, is used to determine the time of action when imagined in a line form. According to this, speech time, event time and reference time criteria, as well as distinction between speech moment and determination point are made. Speech time corresponds to the enunciation, and it is determined whether the time of action is before, after or simultaneously. Thus, it is mentioned that the moment of the speech takes place in the middle of the time line and the distinctions between past, present and future are mentioned. For the first time, temporal separation refers to Reichenbach and Comrie. Only Comrie argues that the absolute and relative time (the real and the time of action) should be determined by the moment of speech by not accepting the reference time criterion. In addition to this, Boland mentions about the non-future and non-past time distinctions and the past, present and future time of the first distinction; the second distinction is the information about the beginning and end of the event.

In addition to all these views related to time, it is also necessary to talk about the aspect as an image related to the action. Comrie defines the aspect as the observation of a situation from different angles in the context of its internal temporal characteristics. Accordingly, there are three view aspects: intraterminality, which refers to the observation of an event between the beginning and ending boundaries, postterminality that allows the observation of the event after the critical limit is exceeded, and the terminality that observes the event when the critical limit is reached. With all these conceptual areas related to the time and process of the action or in the realization of the events and situations, a division can be taken by considering the moment of speech only:

- a. started and finished before the moment of speech
- b. started before the moment of speech and continued after
- c. started instantly speech and finished in the moment of speech
- d. started at the time of speech and continued
- e. will start after the speech moment.

Each action has a start-end time and a realization process. In some actions, the assignment of time and process cannot be realized. It is appropriate to explain the events and situations that do not have a specific position on the timeline, and the beginning and end cannot be determined by the *zamanüstü* (timeless) term. Times and even top-of-the-range *zamanüstü* (timeless) refers to events and situations that are not valid for action

time, but can be shown endlessly in real time. The non-specificity of the time concept is a property specific to a particular time period. However, this feature is also valid for actions. The beginning / end of the unknown / unknown event, spread over the timeline provides information at all times. Therefore, it shows the aspect of infinity that can be offered as a fourth category with this feature.

While zamanüstülük (timeless) contains information that is valid for all times, it is also a valid phenomenon for scientific, public beliefs, as well as unquestionable general-passing information. Most morphological units that mark time mastery in Turkish are took action:

1. -Ar / -r, in many sources as a simple present time suffix of the suffix, continuous and sometimes future time reporting function as well as modal function is also included. The suffix, which shows intraterminality in aspect, also has the duty of timeless in the transfer of general-passing information, proverbs, directives.

a. *Ay, Dünya'nın etrafında döner.*

b. *Her gün düzenli spor yaparım.*

c. *Dışarı buradan çıkarılır.*

2. In addition to the exact current and terminality specification, the -yor indicates timeless in the limited case, with emphasis on the process.

Adamın mesleği bu. Fotoğraf çekiyor.

3. -miş is used in the transfer of certain information obtained through sensation, events and situations that start from an uncertain past and refer to an uncertain future time. In addition to the function of suffix accuracy and sensation, the function of timeless is seen in the transmission of events and situations transmitted through the public.

Türkler çok misafirperver olurmuş.

4. -mAktA(dIr) is one of the most frequently used morphological elements in the academic language. This feature brings with it objectivity. Objective information has an unlimited view in terms of time. In this respect, -mAktA(dIr), specifies timeless in the sentence as follows.

Önadlar, adlardan önce gelmektedir.

5. -mAll refers to timeless when it is used in routing and recipes, in the transmission of accepted and true-to-reality realities.

Lezzetli yemek yapmak için malzemeleri iyice karıştırmalı.

6. -DIr is among the elements with modal function. Unless there is a morphological or lexical unit that will influence objectivity in the clauses, it also provides 'de facto' information by specifying objectivity, or denotes timeless in part-speech oriented sentences by depiction.

a. *Atatürk, başöğretmendir.*

b. *Sen, bir doktorsun.*

7. \emptyset (zero morpheme) is included in the proverbs with the use of second-person, and in third-person use. In this way, the clause causes the timeless appearance of the sentence.

a. *İçmeden önce çalkala(yınız).*

b. *Sakla samanı, gelir zamanı.*